

Tilburg University

Van prijstheorie naar prijsbeleid

van der Klundert, T.C.M.J.

Publication date:
1964

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

van der Klundert, T. C. M. J. (1964). *Van prijstheorie naar prijsbeleid: een ideologisch conflict*. Stenfert Kroese.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

VAN PRIJSTHEORIE NAAR
PRIJSBELEID:
een ideologisch conflict

REDE

UITGESPROKEN BIJ HET AANVAARDEN VAN
HET AMBT VAN GEWOON HOOGLEERAAR IN
DE ALGEMENE LEER EN GESCHIEDENIS
VAN DE ECONOMIE AAN DE KATHOLIEKE
HOGESCHOOL TE TILBURG OP DONDERDAG,
10 DECEMBER 1964

DOOR

DR. TH. C. M. J. VAN DE KLUNDERT

1964
H. E. STENFERT KROESE N.V. — LEIDEN

*Edelgrootachtbare Heren Curatoren en Leden van de Raad van Toezicht,
Mijne Heren Professoren, Lectoren en Docenten,
Dames en Heren Leden van de Wetenschappelijke Staf,
Dames en Heren Studenten, en voorts Gij allen, die deze plechtigheid met Uw tegenwoordigheid vereert.*

Zeer gewaardeerde Toehoorders,

1. Over de wisselwerking tussen theorie en praktijk

In Schumpeter's veel geprezen, maar weinig gelezen „History of Economic Analysis” wordt de beoefening van de economische wetenschap op rake wijze getypeerd. „From the earliest times until today”, zo schrijft deze vermaarde geleerde, „analytic economists have been interested, more or less, in the analysis of the phenomenon that we call competitive price”.¹ In deze uitspraak ligt een brokje ironie verscholen, waarvan wij de omvang heden ten dage, nu de wetenschappen worden opgeroepen de vooruitgang meer en meer te dienen, maar al te goed aanvoelen.

Terwijl de erfenis van Walras door onder anderen P. A. Samuelson² en K. J. Arrow³ op kundige wijze werd geëxploiteerd en R. M. Solow⁴ de bouwstenen van K. Wicksell en Paul Douglas functioneel benutte, vroeg de praktijk om iets anders. In plaats van de mathematisch georiënteerde discussies over de stabiliteit van het markt-evenwicht tengevolge van de werking van het prijssysteem, kwam

¹ J. A. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, New York, 1954, p. 39.

² P. A. Samuelson, *Foundations of Economic Analysis*, Cambridge, Mass., 1947.

³ K. J. Arrow, „Toward a Theory of Price Adjustment”, in *The Allocation of Economic Resources*, Stanford, 1959.

⁴ R. M. Solow, „Technical Change and the Aggregate Production Function”, *Review of Economics and Statistics*, augustus 1957, en van dezelfde schrijver: „Notes Toward a Wicksellian Model of Distributive Shares”, in *The Theory of Capital* (red.: F. A. Lutz en D. C. Hague), Londen, 1961.

dan ook een speculatief gerichte beschouwing over de destabiliserende invloed van het verschijnsel van de zgn. beheerste prijzen. Daarnaast moest de theorie van de evenwichtige economische groei met zijn accentuering van door prijsveranderingen geïnduceerde aanpassingsprocessen op vele plaatsen wijken voor de instrumentele bekoring van de Harrod-Domar formule, waarbij van prijzen werd geabstraheerd.

Economie, zo zei men in een eruptie van fraai proza waarmede de praktijk te lijf werd gegaan, is de filosofie van het dagelijks brood. Abstracte prijs- en allocatietheorieën moesten daarentegen worden geduld als een broodwinning voor filosofen, volledige werkgelegenheid was immers ideaal.

Terugkerend naar J. A. Schumpeter wordt onze aandacht getrokken door een belangrijk onderscheid, dat in het schimmenspel der alledaagse misverstanden gemakkelijk op de achtergrond geraakt. Ik bedoel het onderscheid tussen de economische analyse in strikte zin of zuivere theorie enerzijds, en de rijke scala van ideologische tinten en levensbeschouwelijke nuances anderzijds. Hierbij doen zich twee, weliswaar nauw verbonden, maar toch in essentie verschillende problemen voor.

In de eerste plaats rijst de vraag in hoeverre ideologische opvattingen van de theoreticus het aanzien van de economische analyse beïnvloeden en medebepalen. Deze vraag naar het absolute of relatieve karakter van de economische theorieën biedt, zoals met name de discussies tussen de historische school en de aanhangers van de grensnutgedachte in het verleden hebben bewezen, de mogelijkheid tot een eindeloos debat.⁵

Het accentueren van het positieve karakter van de economische analyse lijkt mij evenwel een gezond methodologisch principe, ja zelfs een eis van wetenschappelijke hygiëne. De economische theorie zal een geldigheid moeten bezitten, die los staat van de filosofische, politieke en sociale inzichten van haar beoefenaren. Van groot belang is dan ook de mogelijkheid tot falsificatie van verkondigde leerstellingen, waarbij met name de vraag opkomt, welke betekenis in dit verband aan de empirische methode moet worden toegekend.

⁵ Zie bijv. M. Blaug, *Economic Theory in Retrospect*, Homewood, Ill., 1962, Introduction, en E. Schneider, *Einführung in die Wirtschaftstheorie*, IV/1, Tübingen, 1962, hfdst. VI.

Hoe interessant deze methodologische problemen ook mogen zijn, het ligt niet in mijn bedoeling hierop vandaag nader in te gaan.⁶ Ik beperk mij daarom tot de opmerking, dat de beoefenaar van de economie open zal moeten staan voor wetenschappelijke kritiek, zelfs op de voor hem, uit welk oogpunt dan ook, dierbare theorieën. Een a prioristische en dogmatische selectie op grond van een subjectief waarde-oordeel moet worden afgekeurd.

Dit wil echter geenszins zeggen, dat de econoom zijn eigen levensbeschouwing te allen tijde zal moeten verdringen. Integendeel, op het terrein van de economische politiek zijn waarde-oordelen onontbeerlijk. De definitie van economische politiek als toegepaste theorie suggereert een eenvoud, die niet met de werkelijkheid overeenstemt. Duidelijk komt dit naar voren in de belangwekkende beschouwingen, die door P. P. van Berkum⁷ en P. Hennipman⁸ hier te lande aan het wezen van de economische politiek zijn gewijd. Er bestaat geen economische techniek als pendant van de toegepaste natuurwetenschappen. Wie naar een feilloze en mathematisch exacte economische politiek streeft, jaagt een illusie na. „Bij iedere beslissing zal er analytisch en empirisch een grotere of kleinere marge van onzekerheid bestaan”, constateert Hennipman.⁹ Er is derhalve behoefte aan andere elementen dan de zuiver wetenschappelijk economische en vanzelfsprekend komt daarbij aan de subjectieve waardering een voorname plaats toe.

De erkenning van het feit, dat de levensbeschouwing bij het voeren van economische politiek een belangrijke rol speelt, betekent niet dat afbreuk wordt gedaan aan het positieve karakter van de economische theorie. Het instrumentele karakter van de theorie komt evenwel beter tot zijn recht, indien de economie ook werkelijk het praedicaat wetenschappelijk verdient.

Spanningen tussen theorie en praktijk ontstaan daarom, indien

⁶ Deze problematiek werd door mij geanalyseerd in het artikel: „De economische wetenschap in het licht van de methodologie”, *Maandschrift Economie*, januari 1963.

⁷ P. P. van Berkum, „De ontwikkeling in de opvattingen over de verhouding van economische theorie en economische politiek”, *Maandschrift Economie*, november/december 1956.

⁸ P. Hennipman, „Doeleinden en criteria der economische politiek”, in *Theorie van de economische politiek* (red.: J. E. Andriessen en M. A. G. van Meerhaeghe), Leiden, 1962.

⁹ P. Hennipman, art. cit., p. 77.

reeds lang weerlegde dwalingen ter verdediging van gevestigde belangen van een laagje vernis worden voorzien, of waarde-oordelen in de vorm van wetenschappelijke stellingen worden verpakt. Betekent de eerstgenoemde handelswijze een prestige-verlies voor de economie, het laatstgenoemde optreden kan tot een overschatting van dit vak leiden, waarmede de maatschappij al evenmin gediend is.

Dat het antagonisme tussen theorie en praktijk overigens ook de meest vooraanstaande economen wel eens te veel kan worden, bewees nog niet zo lang geleden P. A. Samuelson in een artikel getiteld: „Economists and the History of Ideas”,¹⁰ waarin de betekenis van de theorie voor de praktijk wordt geminimaliseerd. De argumentatie, die ik hier niet zal herhalen, getuigt van een zeker ongeduld, dat aan vele Amerikaanse economen eigen schijnt. Daarbij kan het deze auteur niet ontgaan zijn, dat in de economische politiek, om in termen van D. B. J. Schouten te spreken, de doe-mentaliteit niet altijd boven de denk-mentaliteit te prefereren valt.¹¹ Dit rechtvaardigt echter geenszins de terugtocht van het toneel der economische politiek, zoals Samuelson in welhaast theatrale bewoordingen voorstaat. Ik citeer: „Not for us is the limelight and the applause. But that doesn't mean the game is not worth the candle or that we do not in the end win the game. In the long run, the economic scholar works for the only coin worth having — our own applause.”¹² Men zou deze opvatting met Van Berkum terecht: „voor een misplaatste deugd van kloosterlijke ascese kunnen houden”,¹³ ware het niet, dat zelfs het eigen applaus in deze omgeving uit de toon zou vallen.

De summiere opmerkingen, die ik over de wisselwerking tussen economische theorie en alledaagse praktijk gemaakt heb, staan in geen enkele verhouding tot de omvang van de problematiek, die ermede wordt aangeroerd. Zij motiveren slechts de verplichting het gestelde thema nader te analyseren. Daarbij geef ik echter de voorkeur aan een illustratieve benadering boven een beschouwing van meer fundamentele, maar noodzakelijkerwijze ook meer algemene, aard.

¹⁰ P. A. Samuelson, „Economists and the History of Ideas”, *American Economic Review*, maart 1962.

¹¹ D. B. J. Schouten, *Over doen en laten bij het centraal-economisch beleid* (Dies-rede), Leiden 1960.

¹² P. A. Samuelson, art. cit., p. 18.

¹³ P. P. van Berkum, art. cit., p. 93.

Wie de woorden van Hennisman, dat bij elke beslissing in het economisch-politieke vlak een marge van onzekerheid bestaat, ter harte heeft genomen, zal niet verwachten dat het pad van prijstheorie naar prijsbeleid zonder omwegen zal kunnen worden afgelegd. De kloof tussen theorie en praktijk zal evenwel ook in dit standaardvoorbeeld uit het economisch repertoire uiteindelijk moeten worden opgevuld. Het woord is echter eerst aan de theoreticus, die de diepte van de afgrond door middel van prijstheoretische studies zal moeten peilen.

Met de karakterisering van de economie door Schumpeter nog vers in het geheugen moge het enigszins merkwaardig klinken de prijstheorie als een voorbeeld van economische analyse aan te duiden. Er zou dan ook weinig terecht komen van de beperking, die werd voorgesteld, indien de prijstheorie hier in zijn volle omvang aan de orde zou komen. Een nadere afbakening van het terrein is daarom gewenst. Uw aandacht zal worden gevraagd voor enkele min of meer recente ontwikkelingen in de macro-prijstheorie. Een waarschuwing is daarbij evenwel op zijn plaats. Het onderscheid tussen micro- en macro-prijstheorie houdt geenszins in, dat een verklaring van het algemeen prijsniveau los zou kunnen worden gezien van de verklaring der individuele prijzen. Indien vandaag het accent zal worden gelegd op een onderzoek naar de evenwichtsscheppende variaties in het algemeen prijspeil, staat daarbij het marktevenwicht in de diverse sectoren van de economie op de achtergrond.¹⁴

Zoals zal blijken, volgen uit de macro-prijstheorie geen simpele directieven voor de economische politiek. Voor- en tegenstanders van een directe controle op de prijzen zijn derhalve betrokken in een conflict, dat behalve economische ook duidelijk ideologische kenmerken heeft. Bij een evaluatie van de prijspolitiek kunnen deze laatste niet buiten beschouwing blijven. De beoordeling van het prijsbeleid ter stabilisatie van de conjunctuur zoals dit momenteel in Nederland wordt gevoerd, zal ik daarom mede laten afhangen van een persoonlijke visie op de economische orde. Daarbij zal ik mij enerzijds, wat de conclusie betreft, baseren op het artikel „The Market Principle and Roman Catholic Thought” door A. F. McKee,¹⁵

¹⁴ Zie ook A. Heertje, „Prijstheorie en prijspolitiek van de overheid”, *De Economist*, april/mei 1962.

¹⁵ A. F. McKee, „The Market Principle and Roman Catholic Thought”, *Kyklos*, 1964-1.

doch mij anderzijds, wat de argumentatie betreft enigszins distantiëren van de zienswijze van deze auteur.

2. De macro-prijstheorie en haar belagers

Wie zich met macro-economie bezig houdt, kan niet ontkomen aan de gemeenplaats, dat het aanschijn van de economie werd vernieuwd door de aanval van J. M. Keynes op de *identiteit van Say*. Deze identiteit kan worden omschreven met het welbekende adagium „goederen worden gekocht met goederen”, hetgeen in meer formele zin neerkomt op de propositie, dat de economische subjecten geen wijzigingen aanbrengen in de kasvoorraden, die zij wensen aan te houden.

Nu kan men het hierbij laten en zich haasten de implicaties van de andere uitgangspunten van de Keynesiaanse leer te verkennen. Dit is evenwel niet zonder gevaar. Een niet onaanzienlijk gedeelte van de post-Keynesiaanse beschouwingen leidt dan ook aan een zekere bloedarmoede, die zich regelmatig manifesteert in polemische popularisering.

De geschiedenis van het economisch denken wijst duidelijk in een andere richting. Het is dwaas te menen, dat de voorgangers van Keynes, die, evenals hij, leefden in tijden, dat depressies een ernstige omvang konden aannemen, het conjunctuurverschijnsel ex hypothesi buiten beschouwing lieten. Integendeel, een algemene overproductie van goederen werd ook door hen voor mogelijk gehouden. Anders dan Keynes veronderstelden de klassieke en neo-klassieke auteurs echter, dat een aanbod- of vraagoverschot van goederen zelfcorrigerend was. Prijs- en interest-variëaties zouden voor een aanpassing zorgen, waarbij werd erkend, dat elk dynamisch proces tijdconsumerend is. Dit meer genuanceerde standpunt wordt in de literatuur omschreven als de *gelijkheid van Say*.¹⁶

Logisch doorgedacht betekent dit, dat het model van Keynes een bijzonder geval is van het meer algemene neo-klassieke model en niet omgekeerd, zoals titel en inhoud van „The General Theory of Employment, Interest and Money” suggereren. Niet het evenwicht bij onvolledige werkgelegenheid, maar de onevenwichtige situatie

¹⁶ Vgl. M. Blaug, op. cit., hfdst. 5.

met een tijdelijke onvrijwillige werkloosheid vormt dan de kern van de problematiek. Vandaar de conclusie van M. Blaug: „It is doubtful whether Keynes would have made as much of an impression if he had not oversold his wares.”¹⁷

Overigens moet worden erkend, dat het koopmanschap van Keynes rijke vruchten heeft afgeworpen zowel voor de theorie als voor de praktijk. Onder invloed van zijn kritiek is het neo-klassieke model eigenlijk pas duidelijk geformuleerd en niet weinigen voorzien dit gedachtenschema daarom van het epitheton neo-Keynesiaans. Hoeft daar op zich geen bezwaar tegen te bestaan, ik zal deze terminologie hier niet overnemen.

Op het gebied van de economische politiek is de grote verdienste van Keynes het breken met de traditie van het evenwichtig overheidsbudget. In de neo-klassieke theorie van Pigou vinden evenwel openbare werken ter bestrijding van een economische depressie ook een plaats. Deze aanvullende werken dienen in Pigou's gedachtenwereld te worden gefinancierd door extra belastingen. Weliswaar stijgt door een dergelijke actie van de overheid onder de gestelde omstandigheden de werkgelegenheid, het is echter geenszins noodzakelijk het spel op deze wijze te spelen. Een stabilisatie van de conjunctuur kan — althans in theorie — op meer effectieve wijze worden bereikt langs de weg van begrotingstekorten of -overschotten. Het zgn. Haavelmo-effect, waarvan zo even bij Pigou sprake was, vervult in de economie dan ook slechts een bescheiden rol. Budgetpolitiek is in de neo-klassieke theorie evenwel niet noodzakelijk, omdat het prijsmechanisme niet zou functioneren, maar moet worden gezien als een instrument, dat naast de monetaire politiek, gericht is op het ondersteunen van de krachten, die tot automatisch evenwichtsherstel bijdragen.

Gesteld werd, dat de Keynesiaanse gedachtenwereld betrekking heeft op een bijzonder geval van het neo-klassieke model. De bijzonderheid schuilt hierin, dat volgens deze theorie prijsvariatiën geen evenwicht bij volledige werkgelegenheid kunnen bewerkstelligen, zodat van een fundamenteel andere theorie dan de neo-klassieke mag worden gesproken.¹⁸ Daarvoor worden in de literatuur verschillende

¹⁷ M. Blaug, op. cit., p. 602.

¹⁸ Vgl. D. Patinkin, *Money, Interest, and Prices*, Evanston, Ill., 1956, hfdst. XIV.

oorzaken aangegeven. Is de vraag naar geld volkomen elastisch of de vraag naar investeringsgoederen interest-inelastisch dan zou evenwicht met volledige werkgelegenheid slechts bij toeval kunnen worden gerealiseerd. Verder zou een te hoog en star nominaal loonniveau een situatie van langdurige of misschien wel permanente werkloosheid boven het wenselijk minimum kunnen inhouden.¹⁹

Hoewel gedeeltelijk van academische strekking, zijn de opgesomde aberraties in hun geheel toch van voldoende belang om er hier wat langer bij stil te staan. Bij een volkomen elastische vraag naar geld leiden prijsveranderingen niet tot een wijziging van de interest. Dit kan bijvoorbeeld betekenen, dat een vraagtekort naar goederen niet via een daling van de interest zal worden opgeheven. Kan men hieruit inderdaad concluderen, dat niet automatisch volledige werkgelegenheid zal worden gerealiseerd?

Voordat ik deze vraag zal beantwoorden, is het vanwege de analogie dienstig het andere geval, namelijk dat van een interest-inelastische investeringsfunctie, in de beschouwing te betrekken. Is de vraag naar investeringsgoederen volkomen rente-ongevoelig, dan kunnen zelfs extreme wijzigingen in de interest geen vraagtekort doen verdwijnen. Ook in dit geval lijkt het erop, dat geen evenwicht bij volledige werkgelegenheid tot stand zal komen.

De gestelde problematiek komt in een ander licht te staan, indien naast het in wezen Ricardiaanse interest-mechanisme, dat het vraagtekort in de investeringssector wil opheffen, rekening wordt gehouden met het directe mechanisme, dat in de literatuur ter ere van de schrijver, die het aan de vergetelheid ontrukte, de naam Pigou-effect heeft gekregen.²⁰ Zijn de reële kassen van de economische subjecten mede van invloed op de vraag naar consumptiegoederen, dan zal er in principe altijd een zodanige mutatie van het algemeen prijsniveau mogelijk zijn, dat, ook ingeval van een elastische geld-

¹⁹ Zie ook M. J. Bailey, *National Income and the Price Level*, New York, 1962. Dit boek heeft mij meer geïnspireerd dan ik in de voetnoten kan uitdrukken. Het zal daarom niet verbazen, dat ik dit werk prefereer boven het meer bekende boek *Macroeconomic Theory* (New York, 1963, vijfde druk) van G. Ackley. Voor een evaluatie van neo-klassieke en Keynesiaanse modellen zie ook H. G. Johnson, *Money, Trade and Economic Growth*, Londen, 1964 (tweede editie), deel twee.

²⁰ De termen direct en indirect mechanisme zijn ontleend aan M. Blaug, op. cit.

vraag en een inelastische vraag naar investeringsgoederen, het vraagtekort door uitbreiding van de consumptieve bestedingen kan worden opgeheven, zodat het begeerde evenwicht met volledige tewerkstelling kan worden bereikt.

Het intellectuele „appeal” van deze oplossing heeft een deskundig economist als D. Patinkin verleid het reële kaseffect tot de *sine qua non* van het neo-klassieke model te verheffen.²¹ Het komt mij voor, dat deze propositie niet juist is. Wel mag worden gesteld, dat in de zo juist geschetste situaties, waarbij het indirecte mechanisme faalt bij het uitlokken van investeringen, het prijsmechanisme toch een evenwichtsscheppende functie kan vervullen via een stimulering van de consumptieve vraag. Niettemin mag worden betwijfeld of de werking van dit laatstbedoelde Pigou-effect voldoende is om verstoringen in het systeem binnen redelijke termijnen te neutraliseren

Daarentegen is het mijns inziens de grote verdienste van Patinkin geweest de aandacht te hebben gevestigd op de dynamiek van het aanpassingsproces in het neo-klassieke model. Hierdoor wordt het mogelijk, dat opponenten in de theorie elkaar gemakkelijker vinden op het terrein van de economische politiek. Het meningsverschil, dat blijft, concentreert zich dan rond de kernvraag of veranderingen in de prijzen voldoende snel stabiliserend werken; de vraag derhalve naar de noodzaak tot ingrijpen in het prijsvormingsproces, indien deze snelheid onvoldoende wordt geacht.

De wellicht enigszins plotselinge introductie van het Pigou-effect zou de schijn kunnen wekken, dat in de realiteit de vraag naar geld inderdaad elastisch is, of dat de investeringen ongevoelig zijn voor variaties in het interestniveau. Een dergelijke conclusie zou echter voorbarig zijn. Zoals een zorgvuldige analyse van het beleggersgedrag,

²¹ D. Patinkin, op. cit., p. 22; A. Heertje, art. cit. is dezelfde mening toegedaan. Zie ook van deze auteur: „Die theoretische und empirische Bedeutung der Patinkin-Kontroverse”, *Kyklos*, 1964-I. De uitbreiding, die door Patinkin aan het Pigou-effect is gegeven door de reële kassen als variabele op te nemen in de investeringsfunctie en de liquiditeitspreferentiefunctie, betekent geen essentiële theoretische vernieuwing. De stelling, dat de reële kassen als variabele noodzakelijk zijn ter completering van het neo-klassieke model, volgt niet dwingend uit de *wet van Walras*. Patinkin maakt geen scherp onderscheid tussen stroom- en voorraadgrootheden, hetgeen gemakkelijk tot misverstanden leidt. Vgl. M. J. Bailey, op. cit., p. 119.

waarop ik hier niet nader kan ingaan, leert, is een „liquidity trap“ bij positieve interest onder normale omstandigheden onwaarschijnlijk.²² Dit betekent, dat de interest in beginsel zal kunnen fluctueren tussen nul en oneindig, tenzij de monetaire autoriteiten zorgen voor een volkomen elastisch geldstelsel, en dus de interestvoet op een bepaald niveau fixeren. Een dergelijke monetaire politiek zal echter slechts bij weinigen enthousiasme wekken.

De discussies over het actualiteitsgehalte van de Keynesiaanse leer betreffen daarom meestal de vorm van de dynamische investeringsfunctie. Zo stelt bijvoorbeeld Schouten, dat het model van Keynes alleen maar actueel is ingeval van een absolute kapitaalovervloed.²³ De vraag naar investeringsgoederen is dan uiteraard miniem. Zolang de spaarneiging onafhankelijk is van de interest en de grootte der reële kasvoorraden, zal in dat geval volledige werkgelegenheid tot de onmogelijkheden behoren. Anderen daarentegen menen, dat zelfs bij een relatieve kapitaalschaarste het gedachtenschema van Keynes opgaat, omdat de investeringsbeslissing onafhankelijk van het interestniveau zou worden genomen.²⁴ Daarbij beroept men zich gaarne op empirische studies, die zouden hebben aangetoond, dat er in de werkelijkheid geen verband tussen interest en investeringen bestaat. Gevreesd moet echter worden, dat de bedoelde empirische onderzoeken over het fundamentele probleem van de econometrie, te weten de identificatie van de te schatten functie, zijn gestruikeld. In een dynamische economie bestaat er geen enkele garantie, dat de feitelijke observaties van interestniveau's en bijbehorende investeringsvolumina het tracé van de investeringsfunctie weergeven.²⁵ Zonder over deze moeilijke kwestie thans nader uit te weiden, geloof ik toch te mogen concluderen, dat het vraagstuk van de rentegevoeligheid van investeringen in de economische wetenschap nog niet is opgelost.

²² Zie M. J. Bailey, op. cit., pp. 103 t/m 107.

²³ D. B. J. Schouten, *Exacte Economie*, Leiden, 1957, hfdst. VI.

²⁴ Zie bijv. J. Pen, *Moderne economie*, Utrecht, 1958.

²⁵ Vgl. M. J. Bailey, op. cit., pp. 202 t/m 206. Grote moeilijkheden doen zich ook voor bij het bepalen van het gewenste rendement met betrekking tot de investeringsbeslissing. Zie bijv. C. F. Scheffer, *Het gewenste rendement van investeringen* (Dies-rede), 's-Gravenhage, 1963, alsmede mijn artikel: „Maximalisatie-principes en investeringscriteria“, *Maandschrift Economie*, april 1964.

Natuurlijk spelen winstverwachtingen, die aan bepaalde economische variabelen gerelateerd kunnen worden, bij de investeringsbeslissing een belangrijke rol. Meer in het algemeen kan worden gesteld, dat verwachte prijsveranderingen van invloed zijn op de bestedingen. Door de verwachting, dat de prijzen stijgen, worden bestedingen uitgelokt, die vervolgens het prijsniveau inderdaad doen stijgen. Schuilt hierin het gevaar van een cumulatieve verstoring van het economisch evenwicht, waarbij veranderingen in het prijspeil destabiliserend werken?

De verwachting, dat de prijzen zullen stijgen, leidt op zich beschouwd slechts tot een eenmalige verhoging van het prijsniveau. Als de banken niet bereid zijn veranderingen aan te brengen in hun beleid en met name weigeren de geldhoeveelheid uit te breiden overeenkomstig de bestaande verwachtingen, zal de inflatie niet kunnen worden gecontinueerd. Een onbeperkte vlucht van geld naar reële activa zal evenmin optreden, omdat zelfs bij een hoge verwachte prijsstijging de economische subjecten een zekere kasvoorraad zullen wensen aan te houden.

In de beschreven situatie kan geen sprake zijn van een voortdurende prijsstijging, omdat de verwachtingen van de economische subjecten niet bewaarheid worden. Zouden de banken de geanticipeerde inflatie echter wel financieren, dan zou eventueel een integraal evenwicht kunnen ontstaan. De prijzen zouden dan stijgen overeenkomstig de verwachtingen, zodat deze laatste niet behoeften te worden herzien.

Ingeval van een strakke monetaire politiek zal men daarentegen moeten constateren, dat de verwachtingen niet gerechtvaardigd waren. De aanpassing, die hiervan het gevolg is, roept uiteraard tegengestelde effecten in het leven. Aldus wordt het plausibel, dat onder invloed van gewekte verwachtingen fluctuaties in de economische variabelen kunnen optreden, die een belangrijk element vormen in de conjunctuurbeweging. In hoeverre de prijsverwachtingen niet alleen bijdragen tot de conjunctuurcyclus, maar ook tot een seculaire inflatie, is uiteindelijk afhankelijk van de elasticiteit van het geldstelsel, d.w.z. van de kracht en de macht van de monetaire autoriteiten.

De frequente verdediging van de stelling, dat prijsverwachtingen een loon- en prijsspiraal veroorzaken, maakt het gewenst een ogenblik langer bij dit onderwerp stil te staan. Onder invloed van de beschou-

wingen van J. R. Hicks,²⁶ K. J. Arrow en M. Nerlove²⁷ wordt de structuur van de verwachtingen meestal neergelegd in de vorm van een standaardmodel, waarvan ik hier een korte beschrijving zal geven.

Men gaat uit van de stelling, dat verwachtingen met betrekking tot een bepaalde variabele worden gevormd op grond van waargenomen variaties van deze grootte in het verleden. Gewoonlijk neemt men aan, dat de gecumuleerde ervaring is vastgelegd in de verwachting, die gold juist voordat de laatst geobserveerde waarde van de variabele bekend was. Het is dan logisch, dat de nieuwe verwachting een combinatie is van deze twee. Gemakshalve werkt men daarbij vaak met een gewogen gemiddelde van de oude verwachte waarde en het juist geconstateerde resultaat.

Een en ander kan ook als volgt worden geformuleerd. Gezegd kan worden, dat de nieuwe verwachting een herziening van de oude voorspelling betekent, waarbij als correctiefactor een fractie van de predictiefout wordt genomen. Bedoelde fractie staat in de literatuur bekend als de coëfficiënt van de verwachtingen. Deze coëfficiënt zal normaliter een waarde hebben tussen nul en één. Bij waarden groter dan één overtreffen de predicties de feitelijke waarnemingen met steeds groter wordende bedragen. We zeggen in dit geval, dat de verwachtingen destabiliserend werken.

Bij toepassing van dit model op de verwachte procentuele prijsstijging mag worden aangenomen, dat de coëfficiënt van de verwachtingen kleiner dan één zal zijn. Doet zich een psychose voor, zodat de coëfficiënt de kritische waarde één overtreft, dan kunnen de verwachtingen onafhankelijk van veranderingen in de monetaire politiek, inderdaad een hollende inflatie bewerkstelligen. Met M. J. Bailey ben ik echter van mening, dat de theoretische mogelijkheid van een door de structuur van de verwachtingen opgeroepen inflatie weinig praktische waarde heeft.²⁸

Ik kom nu tot een tweede oorzaak van een mogelijk evenwicht met onvrijwillige werkloosheid, namelijk het verschijnsel van starre

²⁶ J. R. Hicks, *Value and Capital*, Oxford, 1939.

²⁷ K. J. Arrow en M. Nerlove, „A Note on Expectations and Stability”, Technical Report no. 41, Department of Economics, Stanford University, Stanford, 1957.

²⁸ M. J. Bailey, op. cit., p. 53.

nominale lonen. Geplaatst in het ruimere kader van de zgn. beheerste prijzen vormt dit verschijnsel in zekere zin de *pièce de résistance* van het Keynesiaanse denken. Een nadere analyse van het prijsvormingsproces is daarom op zijn plaats. Het lijkt mij echter nuttig tevoren een korte tussenbalans op te maken.

Geconstateerd werd, dat voor de stabiliserende werking van het prijsmechanisme tenminste voldaan moet zijn aan één van twee positief geformuleerde voorwaarden. Zijn de investeringen interest-elastisch of hebben de reële kassen invloed op de vraag naar consumptiegoederen, dan kunnen variaties in interest en prijzen bijdragen tot evenwichtsherstel. Als negatieve conditie werd gesteld, dat de structuur van de verwachtingen geen destabiliserende factor mag zijn. Of aan deze voorwaarden in de realiteit voldaan wordt, is niet uitsluitend met behulp van pure deductie te bepalen. Daar ook de inductieve benadering in deze geen volledig uitsluitel geeft, zal de beslissing over een eventueel te voeren prijsbeleid moeten worden genomen met een aanzienlijke marge van theoretische en praktische onzekerheid.

Zoals gezegd, kunnen starre geldlonen behandeld worden onder de rubriek beheerste prijzen. Elke prijs, die mede door het toedoen van economisch machtige partijen op een bepaalde hoogte gefixeerd wordt, en dus niet louter het resultaat is van anonieme marktkrachten, is per definitie beheerst. Aan het loonfront kan met name een institutionele loonvorming tot een nominaal loonniveau leiden, dat niet met het evenwichtspeil van de overige prijzen correspondeert. Soms zal dit betekenen, dat het reële loon, gezien de verhoudingen op de arbeidsmarkt, te hoog is. Daar in de praktijk loonsverlagingen op zijn minst prestige-verlies voor de vakverenigingen betekenen, is de enige uitweg veelal een zodanige verruiming van de monetaire jas, dat het reële loon via prijsstijgingen op zijn evenwichtsniveau wordt gedrukt. Gebeurt dit niet, dan ontstaat er werkloosheid. Omgekeerd verkrijgt men een voortdurend overspannen arbeidsmarkt, als de reële lonen onder invloed van een institutionele loon- en prijsbeheersing te laag gehouden worden.

Ook in een ander opzicht dreigt de verstarring van het loon- en prijsniveau in benedenwaartse richting tot moeilijkheden te voeren. Stel, dat een afname van de effectieve vraag het bestaande evenwicht bij volledige werkgelegenheid verstoort. Dit betekent, dat het nominale

niveau van lonen en prijzen zal moeten dalen, wil het evenwicht worden hersteld. Dalen wel de prijzen, maar niet de geldlonen, dan is de situatie identiek met de besproken casus van te hoge nominale arbeidsbeloningen.

Gelukkig hoeft het beeld niet zo somber te zijn. In een expanderende volkshuishouding neemt de produktiviteit doorgaans toe, zodat de lonen ingeval van een vraagvermindering in mindere mate behoeven te dalen dan de prijzen. Men kan zelfs stellen, dat de lonen in het geheel niet behoeven te dalen, zolang de groei tenminste niet stagneert.

Overigens moet met F. Hartog worden erkend, dat het streven om de toenemende welvaart uitsluitend in de vorm van loonsverhogingen te incasseren een kruipende inflatie in de hand werkt.²⁹ Ik zal hier niet ingaan op de voor- en nadelen van een dergelijk verschijnsel. Ingrijpen van bovenaf in het loonvormingsproces in de vorm van een loonstop of voorschriften met betrekking tot het tijdstip en de omvang van loonsverhogingen lijken mij echter alleen noodzakelijk, indien de partijen in het collectieve overleg minder inzicht zouden hebben in de situatie en tendenties op de arbeidsmarkt dan de overheid. Men kan partijen echter moeilijk verwijten juist wel rekening te houden met de spanningen op de arbeidsmarkt, wanneer de overheid in eigen sector de bestedingsteugels niet voldoende heeft aangehaald en juist daardoor het aantal vacante arbeidsplaatsen het aantal werklustigen overtreft.

Hierbij moet overigens een belangrijke kanttekening worden geplaatst. Het kan zijn, dat te hoge reële lonen slechts na zekere tijd tot inkrimping van de werkgelegenheid leiden. De simpele vraag- en aanbodtheorieën houden met deze mogelijkheid geen rekening. Kan men van de marktpartijen verwachten, dat zij dynamisch denken en de dag van morgen zwaarder laten wegen dan de ervaring van vandaag? Ik geloof van niet! Van de vrije loonvorming kan derhalve een belangrijk pro-cyclisch effect uitgaan.

Zouden gedetailleerde overheidsvoorschriften, nog afgezien van de problemen van naleving en controle, het zoveel beter doen? Ook deze vraag zou ik ontkennend willen beantwoorden. Een politiek van grote terughoudendheid kan, zoals wij hier te lande hebben gezien,

²⁹ F. Hartog, „Leven met kruipende inflatie”, *Maandschrift Economie*, augustus, 1964.

gemakkelijk op langere termijn averechtse effecten hebben en veel te grote spanningen in het leven roepen. En waar zou een centraal loonbeleid de formule voor een juiste politiek vandaan moeten halen? ³⁰ Opnieuw laat de economische theorie ons in het ongewisse met betrekking tot het te voeren beleid.

Bij de analyse van de beheerste prijsvorming op de goederenmarkten is het oligopolie in hoge mate favoriet. De zijdelingse blikken, die de oligopolist op zijn mede-aanbieders moet werpen, brengen hem van het rechte spoor, zo wordt gesteld. Hij verliest daardoor het beginsel van winstmaximalisatie uit het oog en handelt in het vervolg „redelijk”, om niet te zeggen „normaal”.

Het verschijnsel van de beheerste prijzen kwam in de belangstelling door onderzoeken van G. C. Means, die een negatief verband vond tussen prijsflexibiliteit en industriële concentratie.³¹ De waarde van dit onderzoek is door andere auteurs, die soortgelijke pogingen ondernamen en geen correlatie vonden, in twijfel getrokken.³² Ook studies als die van R. K. Lanzilotti, waarin de prijszetting binnen de grote onderneming met grote nauwkeurigheid wordt beschreven, bieden weinig houvast.³³ Het is zeer de vraag of langs deze puur inductieve weg belangwekkende generalisaties mogelijk zijn.

Hoe verdeeld de meningen zijn, moge blijken uit het volgende. Een artikel van J. M. Blair onder de welluidende titel: „Administered Prices: A Phenomenon in Search of a Theory” ontlokte M. J. Bailey de opmerking, dat deze studie eerder in aanmerking kwam voor het opschrift: „Administered Prices: A Theory in Search of a Phenomenon”.³⁴

³⁰ Zie ook mijn *Groei en inkomensverdeling*, Leiden, 1962.

³¹ G. C. Means, „Industrial Prices and Their Relative Inflexibility”, Senate Document no. 13, 74th Congress, Washington, 1935; zie ook van dezelfde schrijver: „Big Business, Administered Prices, and the Problem of Full Employment”, *Journal of Marketing*, april 1940.

³² Zie M. J. Bailey, „Administered Prices in the American Economy”, in *The Relationship of Prices to Economic Stability and Growth*, Compendium of Papers Submitted by Panelists Appearing before the Joint Economic Committee, 1958.

³³ R. K. Lanzilotti, „Some Characteristics and Economic Effects of Pricing Objectives in Large Corporations”, in *The Relationship of Prices to Economic Stability and Growth*, op. cit.

³⁴ Zie J. M. Blair, „Administered Prices: A Phenomenon in Search of a Theory”, *American Economic Review*, mei 1959, en het aansluitend commentaar hierop door M. J. Bailey.

Als theorie vindt de beheerste prijsvorming een plaats binnen het ruimere geheel van de dynamische prijstheorie. Zo wijst K. J. Arrow erop, dat het aanpassingsproces na een initiële verstoring van het evenwicht tussen vraag en aanbod door talrijke factoren wordt bepaald.³⁵ Onder meer zijn hierbij van betekenis de bezettingsgraad, de mogelijkheid tot voorraadvorming, de organisatie van de markt en de beschikbare informatie.

De theorie van de beheerste prijzen legt de nadruk op de inertie van de prijzen bij veranderingen in de vraag en een zodanige organisatie van de markt, dat slechts enkele aanbieders optreden. Het lijkt gewenst deze gedachtengang aan een nader onderzoek te onderwerpen. Daarbij zal ik de gevallen van daling en toeneming van de vraag afzonderlijk bespreken. Bij een daling van de vraag zal het probleem van de asymmetrische prijsverstarring op de voorgrond staan. In het alternatieve geval van vraagtoeneming zal aandacht worden geschonken aan de opslag inflatietheorie, welke met name door G. Ackley in verschillende publicaties naar voren is gebracht.³⁶

Het idee, dat de prijzen star zijn in benedenwaartse richting, wordt in de economische wetenschap op alle niveau's verkondigd. Inleidende leerboeken presenteren het idee in de vorm van een geknikte vraagcurve voor de oligopolist, terwijl meer geavanceerde teksten een uitvoerige bespreking aan mogelijke reactiepatronen wijden. Geconcludeerd wordt meestal, dat de prijzen onder invloed van een vraagdaling niet naar beneden gaan. Concurrentie tussen oligopolisten wordt voor onwaarschijnlijk gehouden.

Vormen de verschillende aanbieders in feite een prijskartel, dan is hiermede een element van monopolievorming voorhanden, dat de aandacht van de overheid verdient. Het is denkbaar, dat in een dergelijk geval een minimum prijs is vastgesteld, die inefficiënte produktie-eenheden in stand houdt. Het monopolievraagstuk als zodanig is een zaak van publiek belang. De noodzaak tot het voeren van een mededingingsbeleid wordt door de overgrote meerderheid van economen dan ook erkend.

³⁵ K. J. Arrow, art. cit.

³⁶ G. Ackley, „A Third Approach to the Analysis and Control of Inflation”, in *The Relationship of Prices to Economic Stability and Growth*, op. cit., verder van dezelfde schrijver: „Administered Prices and the Inflationary Process”, *American Economic Review*, mei 1959, alsmede *Macroeconomic Theory*, op. cit., hfdst. XVI.

Het oligopolie is een veel meer voorkomende marktform dan het zuivere monopolie, maar dit impliceert geenszins, dat er geen concurrentie tussen de individuele aanbieders zou zijn. Wel betekent dit, dat prijsconcurrentie in vele gevallen de speciale vorm van variabele kortingen zal hebben. De meer traditionele oligopolie-modellen verwaarlozen al te zeer het feit, dat de officieel genoteerde prijzen heel vaak niet de werkelijk betaalde zijn.

Onderzoekingen van M. J. Bailey met betrekking tot de staal-industrie en de olieraffinage — favoriet bij de aanhangers van de theorie van beheerste prijsvorming — toonden aan, dat deze kortingen op de genoteerde prijs in de praktijk zeer aanzienlijk zijn en fluctueren met de vraag.³⁷ De feitelijke prijzen zijn dus meer in overeenstemming met het concurrentiebeginsel dan de theorie van het oligopolie suggereert.

De reden van de divergentie tussen lijstprijzen en in werkelijkheid berekende prijzen zou volgens Bailey eigen zijn aan de marktform met een beperkt aantal aanbieders. De status van oligopolist zou een dergelijke handelswijze als het ware opdringen. Arrow daarentegen ziet er meer een dekmantel in voor prijsdifferentiatie, omdat niet alle afnemers dezelfde kortingen zullen toucheren.³⁸ De dynamische prijstheorie waarbij de beschikbare informatie aan beide zijden van de markt een belangrijk element van het aanpassingsproces van vraag en aanbod vormt, werpt aldus een geheel nieuw licht op de starheid van de (officiële) prijzen in benedenwaartse richting.

Zoals gezegd, zou het geval van een vraagtoeneming worden besproken in het kader van de inflatietheorie van Ackley. In het kort komt deze theorie op het volgende neer. Bij een stijging van de effectieve vraag, om welke reden dan ook, zullen de oligopolisten niet onmiddellijk reageren met prijsverhogingen. De oorzaak hiervan is, dat zij hun prijspolitiek baseren op een constante winstopslag over de variabele loon- en materiaalkosten. Een en ander heeft tot gevolg, dat in die sectoren van de economie, waar de concurrentie groter is, grotere prijsstijgingen optreden.

Na verloop van tijd stijgen de materiaalkosten, terwijl de spanning op de arbeidsmarkt ook de lonen zal hebben opgedreven. Deze

³⁷ M. J. Bailey, art. cit.

³⁸ K. J. Arrow, art. cit.

gelegenheid grijpen de oligopolisten aan om hun prijzen aan te passen. De mogelijkheid bestaat nu, dat omvangrijke prijsverhogingen worden doorgevoerd, terwijl de vraag niet langer excessief is. De rust aan het loonfront zal opnieuw worden verstoord en een loon- en prijsspiraal staat voor de deur. Gaarne voert men op dit moment ook weer de elastische verwachtingen ten tonele, waarmede de conclusie, dat variaties in de prijzen destabiliserend werken nog eens onderstreept wordt.

Deze theorie heeft mij niet kunnen imponeren. Natuurlijk kost een aanpassing van de prijzen aan gewijzigde omstandigheden tijd, maar niets duidt erop, dat de vertraging aanzienlijk is. R. T. Selden is dan ook van mening, dat de prijzen van de meeste goederen vrij snel reageren op veranderingen in de vraag.³⁹ Hoe dit ook moge zijn, het poneren van een constante opslag onafhankelijk van mutaties in de afzetpositie doet willekeurig aan. Tenslotte kan nog worden opgemerkt, dat te weinig aandacht is geschonken aan de monetaire implicaties van de verkondigde stellingen. Met name is het moeilijk in te zien, hoe de oligopolisten in tweede instantie, nadat de effectieve vraag niet langer excessief is, het algemeen prijsniveau kunnen opdrijven, indien de monetaire autoriteiten hieraan geen medewerking verlenen.

Samenvattend ben ik van mening, dat aan de theorie van de beheerste prijzen weinig belang kan worden toegekend. Zij adstrueert nog eens, dat de dynamische beschouwingwijze een specifieke mathematische existentieproblematiek met zich mede brengt.⁴⁰ Wie plezier beleeft aan explosieve stelsels, zal deze ook gemakkelijk kunnen vinden. Het praktisch beleid heeft hieraan slechts een gebrekkig houvast.

3. Een christelijke visie op de economische orde?

De onzekerheid, die met betrekking tot het functioneren van het prijsmechanisme in de theorie bestaat, behoeft voor economen uiteraard geen beletsel te zijn zich uit te spreken over de vorm van

³⁹ R. T. Selden in een commentaar op G. Ackley, *American Economic Review*, mei 1959.

⁴⁰ Zie bijv. J. G. Kemeny en J. L. Snell, *Mathematical Models in the Social Sciences*, Boston, 1962, hfdst. IV.

het te voeren beleid. Tot uiting zal daarbij evenwel moeten komen, dat een dergelijke uitspraak mede door buiten-economische factoren wordt ingegeven. Gevolgtrekkingen van economisch-politieke aard, die berusten op een subjectieve voorkeur van de economist voor een bepaalde theorie of zelfs voor een speciale vorm van de gehanteerde betrekkingen, zijn onvoldoende expliciet gemotiveerd.

Zo concludeert bijvoorbeeld J. E. Andriessen in de overtuiging, dat prijsverwachtingen destabiliserend werken, „dat een prijsstabilisatiebeleid in het algemeen past in het streven naar mitigering van de conjunctuurbeweging, tenminste wanneer deze prijspolitiek wordt gesteund door een adequate anti-cyclische begrotings- en bestedingspolitiek”.⁴¹ Voor de volledigheid vermeld ik nog, dat de auteur deze conclusies „met alles reserves omkleed” wil zien, hetgeen niet wegneemt, dat in dit citaat de economische theorie en de economische politiek mijns inziens op te rechtstreekse wijze met elkaar worden verbonden. Een zelfde bezwaar kan naar voren worden gebracht tegen de zienswijze van A. Heertje, dat loon- en prijspolitiek noodzakelijk is vanwege het beheerste karakter der prijzen.⁴² Ook hier wordt aan het beleid een conclusie opgedrongen, die niet logisch en dwingend noodzakelijk uit de door allen aanvaarde theorie voortspuit.

Daarentegen sluit de stellingname van H. G. Johnson: „wage and price controls are inconsistent with a free enterprise system, and especially with the principle of free collective bargaining” aan bij de door mij verdedigde visie op de relatie tussen economische theorie en economische politiek.⁴³ Hoewel de verleiding daarom groot is nader op de zienswijze van Johnson in te gaan, zal ik hieraan vandaag weerstaan. Zoals reeds gezegd, gaat mijn voorkeur uit naar enkele beschouwingen van A. F. McKee met betrekking tot de geëvolueerde visie op het subsidiariteitsbeginsel in katholieke kring.⁴⁴

De evolutie in het katholieke denken over subsidiariteit en economische orde wordt begrijpelijk in het licht van de discussies, die er aan voorafgingen. Van deze voorgeschiedenis zal ik hier in het voetspoor van McKee slechts de (zeer) grote lijn weergeven.

⁴¹ J. E. Andriessen, „Het samenspel van prijs- en inkomenseffecten in de macro-economische theorie”, *De Economist*, januari 1959, herdrukt in J. E. Andriessen, *Economie in spiegelschrift*, Leiden, 1964.

⁴² A. Heertje, „Prijsstheorie en prijspolitiek van de overheid”, art. cit.

⁴³ H. G. Johnson, op. cit., p. 146.

⁴⁴ A. F. McKee, art. cit.

In de encyclieken „Quadragesimo Anno” en „Divini Redemptoris” werd een nieuwe maatschappelijke organisatievorm gepousseerd, waarbij organisaties op industriële en professionele basis een belangrijke taak toekwam. Zonder dat de functies, die deze lagere organisaties zouden moeten vervullen nauwkeurig waren uitgespeld, werd hiermede het idee van de corporatieve staat definitief in het centrum van de belangstelling geplaatst. De grootste moeilijkheid, die zich daarbij voordeed, betrof de vraag, of aan de lagere organisaties bevoegdheden met betrekking tot het vaststellen van lonen en prijzen moesten worden toegekend.

Bepaalde groepen in het katholieke kamp prefereerden inderdaad een organisatievorm, waarbij lonen en prijzen door de op te richten gemeenschappen konden worden gefixeerd. Zonder deze bevoegdheden, zo meende men, zou de invloed van de nieuwe organisaties gering zijn. Bij anderen riep deze gedachte evenwel verzet op, omdat men er een andere vorm van economische machtsvorming in zag, die fundamenteel geachte vrijheden zou aantasten. Hoewel de hoogtepunten van het debat bij het verschijnen van de encycliek „Mater et Magistra” reeds lang voorbij waren, werd het verschijnen van deze recente sociaal-economische zendbrief toch met een zekere spanning tegemoet gezien.

Vrijwel unaniem is men van mening, dat het idee van de corporatieve staat in „Mater et Magistra” weinig steun meer vindt.⁴⁵ Daarentegen wordt in dit document groot belang toegekend aan het persoonlijk initiatief, de economische vrijheid en de privéaanduiding. Intermediaire organisaties tussen staat en individu worden aanbevolen, maar het karakter van de aangeduide economische orde wordt gekenmerkt door een grote mate van vrijheid. „My conclusion is”, schrijft McKee, „that *Mater et Magistra* marks a stage where Rome is emerging from its former equivocal, at the least uncertain, position in relation to the corporative economy, and is aligning its thinking in favour of a more liberal vision.”⁴⁶

De recente ontwikkeling in het katholieke denken over de economische orde impliceert begrijpelijkerwijze geen directe stellingname ten aanzien van de prijsvorming. Vanuit historisch standpunt bezien,

⁴⁵ Zie bijv. L. H. Janssen S. J., „De encycliek Mater et Magistra”, *Maandschrift Economie*, januari 1962.

⁴⁶ A. F. McKee, art. cit., p. 76.

zou men hierbij nog kunnen aantekenen, dat op de achtergrond wellicht het middeleeuwse idee van de rechtvaardige prijs nog enigszins is blijven leven.

Het merkwaardige van het begrip „justum pretium” is echter, dat het nooit een concrete inhoud in economische zin heeft gehad, vele commentaren en interpretaties ten spijt. De scholastieken gaven aan het begrip rechtvaardige prijs primair een ethische inhoud. De ruilrechtvaardigheid eiste, dat bij het ruilproces equivalenties werden gewisseld, maar hoe deze gelijkheid in feite tot stand werd gebracht, was een onderwerp van secundair belang. De „justum pretium” is in feite de prijs, zoals deze voor het individu een gegeven vormt, dat hij niet zelf kan beïnvloeden. Het doet er in dit verband niet toe of dit een prijs is, die als resultaat van mededinging tot stand is gekomen, dan wel een van overheidswege opgelegd datum is. De interesse ging meer uit naar de mogelijkheid van fraude van de zijde van de verkopers, waardoor de ruilrechtvaardigheid geweld zou worden aangedaan.⁴⁷

De rechtvaardige prijs heeft als zodanig niets te maken met het begrip rechtvaardig loon, dat aan de arbeider een menswaardig bestaan wil garanderen. In de scholastieke redenering wordt immers nog geen verband gelegd tussen de prijs en de produktiekosten. Vast staat, dat de scholastieke denkers geen arbeidswaardeleer huldigden, maar aanhangers waren van wat Blaug noemt een „utility-cum-scarcity doctrine of value”.⁴⁸ De doelstelling van een rechtvaardig minimum loon vloeit voort uit de sociale rechtvaardigheid en staat dus los van het begrip „justum pretium”.

Evenmin kunnen de beschouwingen over de rechtvaardige prijs worden gerelateerd aan de leer van de markt vormen, hoewel latere scholastieken het monopolie hebben veroordeeld. De grote moeilijkheid is, dat de scholastieken het prijsvormingsproces te veel als een geïsoleerde ruil hebben opgevat. Daardoor werd geen aandacht geschonken aan interdependenties, en kwamen vraagstukken met betrekking tot produktie, verdeling en instituties niet aan de orde. Hoe dit ook moge zijn, het feit blijft, dat het katholieke denken over de „justum pretium” en de ruilrechtvaardigheid *niet* geleid heeft tot

⁴⁷ Zie ook J. A. Schumpeter, op. cit., pp. 82 t/m 107.

⁴⁸ M. Blaug; op. cit., p. 30.

een keuze tussen het marktbeginsel enerzijds en een of andere vorm van autoritaire prijszetting anderzijds.

Volgens McKee zal echter de katholieke opvatting, althans in een ontwikkelde volkshuishouding, moeten opteren voor een stelsel van markt bepaalde prijzen. In de eerste plaats, zo stelt deze auteur, zal prijsfixatie door de overheid tot een uitholling van het vrije ondernemingsgewijze produktiestelsel leiden. Daarmede wordt uiteindelijk het instituut van de privaateigendom aangetast, dat in katholieke kring nog steeds wordt verdedigd, zij het met de nodige omzichtigheid. In de tweede plaats wijst McKee op het gevaar van verstoringen in de sfeer van allocatie en distributie, die het gevolg zijn van arbitrair gefixeerde prijzen. Deze verstoringen roepen nieuwe voorschriften in het leven. Aldus ontstaat een cumulatie van maatregelen, waarbij de subsidiariteitsgedachte op de achtergrond geraakt, en de vrijheid van consumeren, ondernemen en arbeidsplaats geweld wordt aangedaan.

De opkomst van het moderne grootbedrijf, waarbij eigendom en beheer gescheiden zijn, doet aan het eerstgenoemde argument enige afbreuk. Men kan bijvoorbeeld moeilijk volhouden, dat prijsvoorschriften met betrekking tot de produkten van General Motors of Dupont de Nemours het instituut van de privaateigendom op enigerlei wijze zouden aantasten. Dit is een simplificatie, die niet strookt met de feitelijke complexiteit van de eigendomsverhoudingen in een ge-industrialiseerde gemeenschap. Ik kan mij dan ook niet aan de indruk onttrekken, dat de zienswijze van McKee alweer achterhaald is. Niet omdat aan de privaateigendom geen betekenis zou mogen worden toegekend, maar omdat de auteur te veel denkt in termen van een imperatieve en concrete sociaal-economische leer van de katholieke kerk, waarbij aan de wetenschappen en het persoonlijk oordeel te weinig ruimte wordt gelaten.

Niettemin zou ik aan het tweede argument zeker belang willen toekennen. Wie enigszins vertrouwd is met de Walrasiaanse visie, dat in de economie alles met alles samenhangt, zal erkennen dat prijszetting door de overheid een hachelijke onderneming is. Stringente maatregelen op het gebied van lonen en prijzen leiden gemakkelijk tot distorsies en willekeur. Ondernemingen met een ingewikkelde structuur onttrekken zich gemakkelijker aan in algemene termen gestelde voorschriften dan kleine bedrijven, die zich toeleggen op de

vervaardiging van één of enkele produkten. Dit lokt al gauw verdergaande maatregelen uit met alle gevolgen van dien. Persoonlijk ben ik daarom van mening, dat een gedetailleerd en extensief prijsbeleid niet past in een christelijke visie op de economische orde. Een nadere kwalificatie is hierbij evenwel op zijn plaats.

Wanneer door mij aan het marktmechanisme een globale ordenende taak wordt toegekend, staat dit verre van een individualistisch-conservatieve interpretatie van het subsidiariteitsbeginsel.⁴⁹ In de individualistisch getinte visies op de economische orde, waarbij ik in dit verband L. Robbins⁵⁰ en vooral M. Friedman⁵¹ vermeld, is het idee van de sociale rechtvaardigheid naar de achtergrond verdrongen. In tegenstelling hiermede staat de sociale rechtvaardigheid in de christelijke leer mede op de voorgrond. Collectieve verzekeringen, planning in ontwikkelingslanden en ingrijpen op deelmarkten (zoals bijvoorbeeld de agrarische), waar vraag en aanbod fundamenteel uit de pas lopen, vinden in deze opvatting gemakkelijk een plaats. De laatsbedoelde vraagstukken — hoe belangrijk ook — zijn hier evenwel niet aan de orde.

4. *Beoordeling van het prijsbeleid in Nederland*

De tijd is rijp voor een toepassing van de ontwikkelde gedachten op de realiteit. Vanzelfsprekend gaat daarbij de belangstelling uit naar het prijsbeleid, zoals dit momenteel in Nederland gevoerd wordt.

Men kan niet stellen, dat in ons land sprake is van een 'autoritaire prijsfixering van overheidswege. De bestaande procedure, waarbij overheid en bedrijfsleven overleg voeren over het te volgen prijsbeleid heeft duidelijk democratische kenmerken. Men spreekt vooral van de zijde van de bewindvoerders dan ook graag over de „spelregels” van het prijsbeleid. Loonsverhogingen mogen over het algemeen niet doorberekend worden in de prijzen, stijgingen van de materiaal-kosten daarentegen wel.

Het naleven van de „spelregels” is aan een stringente controle onderworpen. Wie zondigt, wordt geconfronteerd met de Prijzenwet

⁴⁹ Vgl. M. G. Plattel O. P., „De progressieve inslag van het subsidiariteitsbeginsel”, *Maandschrift Economie*, oktober/november 1962.

⁵⁰ L. Robbins, *Politics and Economics*, London, 1963.

⁵¹ M. Friedman, *Capitalism and Freedom*, Chicago, 1963.

1961, die in het recente verleden nog aanzienlijk is uitgebreid.⁵² De overheid is daardoor in staat aan individuele ondernemingen maximum-prijzen voor ten hoogste één jaar op te leggen, van welke bevoegdheid zelfs wel eens op spectaculaire wijze gebruik gemaakt is.

Deze gang van zaken zet sommige delen van het bedrijfsleven onder een zware druk. Men kan derhalve stellen, dat het prijsbeleid in onze economie een verregaande overheidsbemoeiing met het proces van prijsvorming inhoudt. Daarbij is het gevaar niet denkbeeldig, dat concrete maatregelen de structuur van de prijzen scheef trekken, waardoor een inefficiënte allocatie van produktiefactoren in de hand wordt gewerkt. Dit laatste argument zou kunnen worden gepareerd door erop te wijzen, dat de overheidspreferenties het welvaarts criterium mede bepalen. De mutaties in de allocatie van produktiefactoren, die door het prijsbeleid worden geïnduceerd, kunnen van overheidswege echter nimmer worden voorzien. Afwijkingen van het marktevenwicht door het prijsbeleid veroorzaakt, moeten daarom negatief worden beoordeeld.

Het prijsbeleid is in ons land primair gericht op het afremmen van de inflatie. Dat inflatie op zich ongewenst is, behoeft weinig betoog. De zgn. vergeten groepen alsmede onze concurrentiepositie op de wereldmarkt vormen ernstige problemen bij een voortdurende en omvangrijke geldontwaarding. Anderzijds is het zeer de vraag of een sluipende inflatie van bescheiden omvang wel in alle opzichten ongunstig is. Een en ander neemt natuurlijk niet weg, dat de overheid zal moet streven naar een stabilisatie van de conjunctuur, waarbij excessieve prijsstijgingen worden vermeden.

Stel echter, dat in onze economie met een schaarse arbeidsmarkt een bestedingsimpuls optreedt. Worden de prijzen van overheidswege gestabiliseerd, dan kan het vraagoverschot niet door een prijsstijging worden geneutraliseerd. In plaats van geldontwaarding ontstaat een latente inflatie, die zich uit in lange levertijden en een nog grotere spanning op de arbeidsmarkt. Het ligt dan voor de hand, dat de lonen worden opgetrokken, waarna de spelregels *volens nolens* moeten worden aangepast. Natuurlijk kan men hopen, dat van de prijsstabilisatiepolitiek een gunstig effect uitgaat op de loononderhande-

⁵² Zie bijv. J. E. Andriessen, S. Miedema en C. J. Oort, *De sociaal-economische besturing van Nederland* (tweede herziene druk), Groningen, 1964, pp. 169—170.

lingen. Werkgevers zullen minder toeschietelijk zijn als zij hun prijzen niet kunnen verhogen en werknemers zullen zeker meer tevreden zijn wanneer de kosten van levensonderhoud niet als maar stijgen. Toch komt het mij voor, dat loonsverhogingen veeleer de situatie op de arbeidsmarkt weerspiegelen en niet zozeer gehoorzamen aan de wensen van een goedbedoeld beleid.

Laat men daarentegen de prijzen vrij, dan leidt de bestaande latente prijsinflatie zeer waarschijnlijk tot enige extra prijsstijging, omdat de globale monetaire middelen van economische politiek kennelijk ontoereikend zijn om de vigerende latente prijsinflatie te neutraliseren. Een theoretische beschouwing leerde, dat een dergelijke prijsstijging evenwichtsscheppend kan zijn, hoewel met name de onzekerheid ten aanzien van de dynamiek van het aanpassingsproces tot een voorzichtige stellingname noopt. Functioneert het prijsmechanisme inderdaad zodanig, dat de goederenmarkt weer snel in evenwicht komt, dan zal de spanning op de arbeidsmarkt spoedig verminderen. Uiteindelijk zou over een langere periode gezien de feitelijke prijsinflatie in dit geval zelfs geringer kunnen zijn.

Het behoeft dan ook niet te verbazen, dat de effectiviteit van het bestaande prijsbeleid op langere termijn bezien door een aantal economen in twijfel wordt getrokken.⁵³ Daarbij komt nog, dat in een land als Nederland met zijn grote afhankelijkheid van de internationale handel het prijsniveau voor een aanmerkelijk gedeelte mede bepaald wordt door de wereldmarkt. Te lage binnenlandse prijzen zullen dan op korte termijn tot overbesteding leiden en op lange termijn repercussies kunnen hebben op de werkgelegenheid.

Vaak wordt tenslotte gesteld, dat prijspolitiek noodzakelijk is, omdat eenmaal gerealiseerde prijsverhogingen nooit meer ongedaan worden gemaakt. Met betrekking tot de individuele onderneming of de enkele bedrijfstak is deze uitspraak, zoals de ervaring leert, beslist onjuist. Van de andere kant is het begrijpelijk, dat bij het huidige systeem van regelmatige loonsverhogingen het algemeen prijsniveau de neiging zal hebben voortdurend te stijgen.⁵⁴ Voor een land als Nederland betekent een inflatoir internationaal milieu, dat bij vaste wisselkoersen wel met de prijstrend moet worden meegegaan. Zoals

⁵³ Zie bijv. J. Wemelsfelder, „Hoe machtig is Economische Zaken?“, *Elseviers Weekblad*, 5 september 1964.

⁵⁴ Vgl. F. Hartog, art. cit.

reeds gezegd, behoeft dit niet te verontrusten zolang de geldontwaarding binnen redelijke snelheidssperken blijft. Wie deze tendens echter met een prijsstabilisatiebeleid te lijf wil gaan, schept emmertjes water uit de zee.

Mijn uiteindelijk oordeel over het prijsbeleid in Nederland zou ik als volgt willen samenvatten. Hoewel het streven naar een stabiel prijsniveau een algemeen erkende doelstelling van economische politiek is, volgt hieruit niet, dat de overheid rechtstreeks moet ingrijpen in het prijsvormingsproces. De Keynesiaanse vloedgolf heeft weliswaar de macro-prijstheorie enigszins naar de achtergrond verdrongen. Dit impliceert echter niet, dat uit de economische theorie de noodzaak van een concreet prijsbeleid kan worden afgeleid. Bij een beoordeling zijn derhalve ook buiten-economische aspecten in het geding. Mede gelet op de ernstige aantasting van een gunstig ondernemingsklimaat en de mate van willekeur, welke voortvloeien uit de in ons land gevoerde prijspolitiek, lijkt mij een herziening van dit beleid gewenst.

Edelgrootachtbare Heren Curatoren,

Hoewel het kwantitatieve denken duidelijk begrenzungen kent, kan het soms ook in overdrachtelijke zin verhelderend werken. Ik waag daarom de veronderstelling, dat het door U in mij gestelde vertrouwen omgekeerd evenredig is met mijn leeftijd. Mij past dan ook een woord van oprechte dank voor het feit, dat U mij hebt willen benoemen tot gewoon hoogleraar in de algemene leer en geschiedenis van de economie.

Mijne Heren Professoren, Lectoren en Docenten,

Het is een grote eer in Uw midden te worden opgenomen. De bereidwilligheid en hartelijke belangstelling, waarmede U mij tegemoet bent getreden, zijn voor mij een aansporing de ban van de eigen vakwetenschap veelvuldig te doorbreken.

Hooggeleerde Van Berkum,

De stilte, waarin U onlangs Uw vijftienvintig-jarig jubileum als hoogleraar hebt willen herdenken, heeft de drang van velen uiting

te geven aan Uw onschatbare verdiensten niet kunnen stuiten. De tijd staat mij niet toe op deze plaats in herhaling te treden, maar ik wil U verzekeren, dat ik de vele blijken van lof en waardering aan U gericht van ganser harte onderschrijf. Nu ik een deel van Uw taak aan de economische faculteit heb mogen overnemen, ben ik getroffen door Uw spontane hulpvaardigheid en hartelijk medeleven.

Hooggeleerde Schouten,

De poging onder woorden te brengen, wat U voor mijn wetenschappelijke vorming betekend hebt, is bij voorbaat tot mislukken gedoemd. De vele discussies, die ik met U mocht hebben, de kritische kanttekeningen, waarvan U mijn studies voorzag, en de bescheiden, maar belangrijke onderwijstaak, die U mij opdroeg, hebben mij in hoge mate verrijkt. De wetenschap, dat ik ook in de toekomst een beroep zal mogen doen op Uw grote eruditie is voor mij een belangrijke stimulans bij het uitoefenen van mijn nieuwe ambt.

Dames en Heren Leden van de Wetenschappelijke Staf,

Met genoegen denk ik terug aan de vele prettige contacten, die ik met U mocht hebben. Ik spreek de hoop uit, dat, naast dit meer incidentele treffen, in de toekomst vormen gevonden zullen worden voor een wetenschappelijk en persoonlijk contact op ruimere schaal.

Dames en Heren Studenten,

De traditie U bij een oratie als collectiviteit toe te spreken staat in scherp contrast met de wens tot een individuele ontmoeting. Om het onpersoonlijk karakter van ons hoger onderwijs te doorbreken heeft men — met een verwijzing naar het Amerikaanse systeem — wel gesteld, dat de student meer zal moeten worden betrokken in een wetenschappelijke discussie. Het komt mij voor, dat de verwijzing naar het Amerikaanse onderwijsstelsel, althans wat de economie-beoefening betreft, op grote moeilijkheden stuit. De vergaande specialisatie op het zgn. graduate level en de vaak kleine aantallen studenten scheppen een situatie, die aan onze economische faculteiten niet wordt aangetroffen.

Dit onderstreept nog eens het belang van een ontmoeting buiten het wetenschappelijk kader, waaraan door U in het verleden reeds zoveel aandacht is besteed. Ik zeg U gaarne toe aan de realisatie van mogelijkheden op dit gebied te zullen medewerken.

Ik heb gezegd.